

НОРМАТИВНІСТЬ, МЕТАФІЗИКА ТА РІШЕННЯ¹

Р. АЛЕКСІ²
*доктор юриспруденції,
професор публічного права і філософії права
(Університет Крістіана Альбрехта,
Кіль, Німеччина)*

І. ТЕЗА

У своїй книзі «Нормативна вимога права» Стефано Берті представляє «модифікований кантіанський підхід» до нормативності [1, с. 189]. Модифікація полягає у спробі усунути метафізику. Берті стверджує, що можливо розробити концепцію нормативності, яка продовжує лінію Канта, але «поза будь-якою метафізикою» [1, с. 189]. Він відстоює ідею про те, що усунення метафізики може бути досягнуте шляхом заміни кантівського метафізичного поняття «людства» концептом людської діяльності (*human agency*), що відсилає до «прагматичного цілого» [1, с. 189], визначеного через набір здібностей, пов'язаних із дією та агентами дії. Я оспорю це твердження та спробую обґрунтувати тезу про те, що нормативність із необхідністю передбачає метафізику.

Незважаючи на прагнення утриматися від метафізики, «прагматичний, або націлений на дію (дієцетричний)» [1, с. 189] підхід Берті призводить до досить серйозних висновків. Він стверджує, що його концепція передбачає «норматив-

¹ *Alexy R. Normativity, Metaphysics and Decision // New Essays on the Normativity of Law / Edited by Stefano Bertea and George Pavlakos. — Oxford and Portland, Oregon : Hart Publishing, 2011. — P. 219–228 (Алексі Р. Нормативність, метафізика, рішення // Нові есе про нормативність права / за ред. Стефано Берті та Георга Павлакоса). Переклад з англійської С. Максимова.*

² Роберт Алексі народився у 1945 р., вивчав право і філософію в Університеті Георга-Августина в Геттінгені. У 1976 р. захистив дисертацію «Теорія юридичної аргументації» (опублікована у 1978 р.), яка була відзначена премією Академії наук у Геттінгені, а в 1984 р. — габілітаційну дисертацію «Теорія конституційних прав» (опубліковану у 1986 р., в перекладі на англійську — у 2002 р.). З 1986 р. — професор публічного права і філософії права Університету Крістіана Альбрехта в Кілі. У 1994–1998 рр. — президент німецької секції Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (IVR). З 2002 р. — член Академії наук у Геттінгені. Почесний доктор Університетів Аліканте, Буенос-Айреса (2008), Антверпена (2009), Ліми (2010). У 2010 р. його було нагороджено Хрестом 1-го ступеня Ордена «За заслуги перед Федеративною Республікою Німеччина». В Україні опубліковані його статті «Природа філософії права» (2004), «Дуальна природа права» (2011), «Існування прав людини» (2011) (останні дві — в журналі «Право України»). В Росії надруковано книгу Р. Алексі «Поняття й дійсність права (відповідь юридичному позитивізму)» (М., 2011) (прим. перекладача).

© Р. АЛЕКСІ, 2012

ну силу, що визначає модель, яку не в змозі ігнорувати жоден агент, не виходячи за межі людської діяльності, що, таким чином, суперечило б організуючому принципу, який є виразником суб'єкта в практичній сфері» [1, с. 209]. Безумовно, це можна трактувати по-різному. У будь-якому випадку, це виражає певну необхідність, а саме — необхідність дотримуватися моральних вимог. Берті розставляє крапки над «і» таким чином: «Немає іншого вибору, як виконання вимог практичного розуму» [1, с. 210]. Це теж буду оспорювати. Припущення Берті щодо необхідності недооцінює практичний характер нормативності, що сутнісно пов'язаний із поняттям рішення. Отже, мій аргумент має два аспекти: нормативність неможлива, з одного боку, без метафізики, та з іншого боку — без прийняття рішення.

II. ТРИ РІВНІ НОРМАТИВНОСТІ

Цей подвійний аргумент базується на концепції нормативності, що складається із трьох рівнів, або вимірів: семантичного, обґрунтовуючого та мотиваційного. На рівні семантики нормативність є частиною значення нормативного твердження чи змісту нормативної думки. «Джонс повинен говорити правду», як і «Джонс не повинен говорити правди», є прикладом цього. Якщо «А» — це перше речення, а «Б» — друге, то обидва речення висловлюють нормативні твердження попри те, що обидва твердження не можуть бути правильними або істинними. Це показує, що на семантичному рівні нормативність не пов'язана з правильністю, істиною, доказовістю, об'єктивністю, розумністю, дійсністю (*validity*) тощо. Це стає зрозумілим, коли ми додаємо «повинен», формулюючи запитання: «Чи повинен Джонс говорити правду?». Питання показує, що той, хто говорить (*speaker*), намагається рухатися в напрямку суворіших форм нормативності.

На другому, обґрунтовуючому, рівні нормативне значення-зміст спирається на аргументи, які встановлюють його правильність, істинність, доказовість, об'єктивність, розумність або дійсність. Ми залишимо відкритим питання про те, які аргументи можуть допомогти досягти цього. Багатоманітність аргументів, що застосовувалися раніше і застосовуються нині, вражає: від одкровення, інтуїції, традиції та звичаю, авторитету влади до максимізації індивідуальної та колективної корисності та трансцендентальних експлікацій у продовження лінії Канта. Єдиним, що тут може бути цікавим, є те, що зараз набуває дійсності (*validity*) нормативне значення-зміст. Причини, що лежать за нормативними думками, перетворюють лише потенційну причину для вчинення дії на семантичному рівні в актуальну причину на рівні обґрунтовуючому.

Можна припустити, що на цьому історія закінчується. Але такий висновок буде помилковим. Чому це так, можна пояснити, поглянувши на кантіанське розмежування *principium diiudicationis* (принцип виказування судження) та *principium executionis* (принцип виконання) [2, с. 258–260]. У кантівській «Моральній філософії Коллінза», що є студентським конспектом його «Лекцій з етики», прочитаних під час зимового семестру 1784–1785 рр., ми читаємо:

По-перше, зараз нам необхідно розглянути два елементи: 1) принцип виказування рішення щодо зобов'язання і 2) принцип виконання або здійснення

зобов'язання. Тут необхідно розмежовувати керівний принцип та мотив... Якщо питання полягає в тому, що є чи не є моральним, йдеться про принцип прийняття рішення, за яким я суджу про те, наскільки добрими чи поганими є дії. Якщо ж питання полягає в тому, з яких мотивів я живу за цим законом, це, відповідно, є принципом мотивації. Схвалення дії є об'єктивною, але ще не суб'єктивною підставою [3, с. 274]¹.

У цьому тексті, що належить до періоду, в якому вже були задумані «Основоположення метафізики моралі» 1785 р., Кант особливо наголошує на відмінності між ставленням до морального принципу як до обґрунтованого та виправданого, і в цьому сенсі дійсного (*valid*), та готовністю особи діяти згідно з цим принципом. Наприклад, багато хто погоджується з існуванням зобов'язання сплачувати податки, але при цьому не бажає цього робити, і такі люди намагаються, часто успішно, уникнути цього обов'язку. Безумовно, Кант не лише розрізняє поняття обґрунтованості та мотивації, він також активно намагається знову поєднати їх, зокрема у своїй теорії «поваги до закону» [5, с. 201]. Але той факт, що деякі речі необхідно поєднати, зовсім не є аргументом проти їхнього концептуального розділення. За відсутності потреби їх розділяти не було б необхідності їх поєднувати. Саме з цієї причини мотиваційний рівень повинен бути доданий до семантичного та обґрунтовуючого рівнів як третій рівень.

III. МОДИФІКОВАНИЙ КАНТІАНСЬКИЙ ПІДХІД БЕРТІ

А. Поняття повноцінної дії

Ключовим поняттям модифікованого кантіанського підходу Берті, на який суттєво вплинула К. Корсгаард, є поняття людської діяльності. Людська діяльність визначається як «практичне поняття, яке акумулює основні здібності... без яких ми б не змогли здійснювати вчинки та які властиві всім істотам, здатним діяти» [1, с. 191]. Таким чином, поняття дії набуває основоположного значення. Берті розрізняє різні типи поведінки, чи дії [1, с. 191–194]. Наразі нас цікавить лише його поняття «повноцінної дії» [1, с. 195]. Повноцінна дія, по-перше, є «деліберативною, і тому відбувається саме таким чином на підставі обґрунтованої оцінки поточної ситуації» [1, с. 195]. Повноцінна дія, або «дія як така» [1, с. 196], має дискурсивну природу. Таким чином, поняття дії нерозривно пов'язане із поняттям аргументу. Вважається, що це поєднання розриває тісний зв'язок між стимулом та реакцією, що має місце у випадку вчинку у відповідь. Так, передусім дія руйнує залежність поведінки від схильності

¹ Наскільки я можу судити, Кант не використовує висловів «*principium diiudicationis*» і «*principium executionis*» в роботах, виданих ним самим. Але в його опублікованих роботах є висловлювання, які досить близькі до тексту, процитованого вище. Наприклад: «Все законодавство (незалежно від того, чи регулює воно зовнішні дії, чи внутрішні, а також чи є цей припис апріорним, чи виражає волю іншої людини) складається з двох елементів: по-перше, закон, що становить об'єктивно дію, яка з необхідністю має бути вчинена, тобто перетворює дію на обов'язок, по-друге, мотив, який суб'єктивно пов'язує чинники, що визначають волю до вчинення цієї дії, з проявом закону» [4, с. 22].

[1, с. 195]. Тому друга характеристика дії полягає в тому, що розумні підстави можуть визначити дію навіть супроти схильності, тобто можуть визначити її у неприродний спосіб.

До цього необхідно додати третю властивість. Говорять, що дія як така є «принциповою поведінкою», що базується на «одному чи більшій кількості принципів» [1, с. 196–197]. Зміст цих «принципів», або «стандартів» [1, с. 196–197], знову-таки пов'язаний із людською діяльністю. Вибір «створення труднощів нашому процвітання як представників людства» виключається [1, с. 210]. Таким чином, принципова поведінка є поведінкою, орієнтованою на ідею здатності до універсалізації (*universalisability*). На сцені з'являється категоричний імператив в усіх трьох його варіантах.

В. Три здатності, що уможливають

Це досить чітке поняття дії, що визначається обговоренням, неприродною детермінацією та здатністю до універсалізації, відповідно до Берті, передбачає три «необхідні здатності, що уможливають» [1, с. 197]. Перша з них — «рефлексивність» [1, с. 197]. Рефлексивність вважається «загальною здатністю думати, перш ніж діяти» [1, с. 197]. Але рефлексивність — більше, ніж просто процес мислення. Вважається, що завдяки рефлексивності «ми зумовлюємо власну поведінку, а не імпульси, що впливають на нас» [1, с. 198]. Кажуть, що рефлексивність «концептуально пов'язана» [1, с. 198] із розумністю, другою властивістю, що уможливає. Розумність визначається як «здатність схоплювати та опрацьовувати причини» [1, с. 199]. Вважається, що така «здатність до розумної поведінки» допомагає нам перетворювати рушійну силу наших схильностей на причини» [1, с. 199]. З іншого боку, причини можуть спрямувати дію в різних напрямках. Таким чином, розумність потребує зважування причин для того, щоб надати їм «належної практичної ваги» [1, с. 199]. У процесі зважування, чи встановлення пріоритетів, вважається, що принципи (згідно з Корсгаард) перетворюються на граничну засаду всіх дій [1, с. 199]. І нарешті, третя властивість, що уможливає, — це автономія, що визначається як «здатність до самовизначення» та як «самоуправління» [1, с. 200]. Знову-таки ця здатність концептуально пов'язана з першою та другою [1, с. 202], тобто рефлексивністю та розумністю.

С. Людська діяльність та нормативність

Тут Берті розбудовує міст між людською діяльністю та нормативністю. Нормативність доречно описується у зв'язку із категорією «повинен», що протиставляється категорії «є» [1, с. 203], при цьому категорія «повинен», згідно з Разом [6, с. 34], пов'язана із поняттям причин: «причин, з яких щось має бути вчинене, та причин, з яких щось не повинно бути вчинене» [1, с. 205]. Таким чином, семантичний та обґрунтовуючий рівні нормативності пов'язані відповідним чином. Берті зовсім нескладно довести, що тільки суб'єкти, які володіють «здатністю пропонувати, оцінювати та реагувати на причини» [1, с. 205], здатні на нормативність. Нормативність справді внутрішньо пов'язана з поняттям міркуючої, або дискурсивної, істоти. За відсутності дискурсивних істот нормативність була б неможливою.

Аж до цієї миті здібності чи вміння перебували в центрі нашого дослідження. Володіння здібністю відрізняється від здатності користуватися нею. Чому ми користуємося здібностями, що визначають людську діяльність? Відповіддю Берті було те, що ми повинні користуватися цими здібностями, якщо ми не бажаємо «випадати за межі людської діяльності» [1, с. 209]. «Рефлексивність, розумність та автономія» найкраще описують те, що він називає «мінімально необхідним саморозумінням» [1, с. 206], і принесення їх у жертву означатиме загрозу того, що Корсгаард називає «загрозою втрати ідентичності» [7, с. 102]. Нам загрожує асиміляція з «нелюдськими агентами», тобто з «суб'єктами, не здатними на дію» [1, с. 210]. Саме з цієї причини у людей «немає іншого вибору, як дотримання вимог практичного розуму» [1, с. 210].

Такі вимоги практичного розуму охоплюють не тільки певною мірою процедурні здібності рефлексивності, раціональності та автономії, вони також передбачають істотні моральні вимоги, які відповідно до Берті передбачені мінімально необхідним саморозумінням, що знову ж таки визначається через рефлексивність, розумність та автономію. Таким чином, вважається, що мінімально необхідне саморозуміння «вимагає певних практичних кроків, які зберігають та розвивають базові здібності людини та виключають ті, що діють навпаки, створюючи перешкоди нашому процвітанню як представників людства або навіть заважаючи нам діяти як люди [1, с. 209–210]. Слово «нам» у цьому контексті означає, що ця вимога має універсальний характер та має на меті не створення перешкод на шляху процвітанню людей, а швидше збереження та розвиток їхніх базових здібностей, та може сприйматися як переформулювання вимоги поваги до всіх людей як цілей у собі. Таким чином, аргумент Берті привів нас до чогось на зразок першої¹ та другої², а можливо, навіть і третьої формули³ категоричного імперативу Канта. Питання полягає в тому, чи є цей аргумент переконливим. Як зазначалося вище, нас у цьому випадку цікавлять лише дві речі: метафізика та рішення.

IV. МЕТАФІЗИКА

Поняття метафізики, як влучно зауважив Е. Квінтон, є «широким, спірним, і, як наслідок, чимось невизначеним» [8, с. 235]. Відносно простим є негативне визначення. Йдеться про те, що метафізика — це будь-що, що не можна вивести з досвіду. Ця ідея влучно виражена питанням Аристотеля про те, чи слід «казати, що існує тільки розумна субстанція, чи є й інші» [9, с. 1575–1576], так само як і тезою Канта про те, що метафізичне пізнання «лежить за межами досвіду» [10, с. 15]. Позитивне визначення дати не так просто, оскільки спектр можли-

¹ «Чини тільки відповідно до такої максими, керуючись якою ти водночас можеш побажати, щоб вона стала загальним законом» (*Кант ІІ*. Сочинения : в 6 т. — Т. 4. — Ч. 1. — М. : Мысль, 1965. — С. 260). Прим. перекладача.

² «Чини так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі будь-якого іншого також як до мети і ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу» (Там само. — С. 270). Прим. перекладача.

³ «Воля... повинна бути не просто підкорена закону, а підкорена йому так, щоб вона розглядалася також як така, що самій собі законодавствує» (Там само. — С. 273). Прим. перекладача.

востей, які перебувають поза межами сприйняття або досвіду, можна розуміти досить широко. На щастя, зараз немає необхідності розглядати це питання. Для моєї аргументації буде достатньо негативного поняття метафізики.

Берті ніколи не втомлюється підкреслювати, що його підхід не має наміру «виділяти психологічні, і тим більше фізичні, характеристики, які дозволяють нам брати участь у діях» [1, с. 203]. Він стверджує, що «фактичні або емпіричні риси його не цікавлять» [1, с. 203]. Це явна відмова від натуралістичного підходу. Але який підхід він обрав замість натуралізму? Берті по-різному описує ненатуралістичний характер його підходу. Три з цих описів становлять особливий інтерес.

Першою є класифікація підходу як «прагматичного» [1, с. 206, див. також: с. 176, с. 189, с. 204]. Предикат «прагматичний» вживається у філософії з різними значеннями. При цьому всі вони мають один загальний елемент. Всі прагматичні підходи відсилають до практики, яка конституюється основними припущеннями, правилами та нормами. У цьому випадку ця практика є практикою дії в цілому і пов'язаною з нею практикою аргументації. У цьому сенсі метафізика не виключена взагалі. Основні припущення можуть бути метафізичними припущеннями, і як правила практики, так і наміри можуть бути безглуздими без певних метафізичних припущень. Питання про те, чи це так насправді, є питанням предметного аналізу практики.

Друга характеристика цього підходу запропонована Берті як «концептуальний підхід» [1, с. 203]. Берті дійсно представляє дуже складну концептуальну структуру, що намагається пояснити зв'язок між людською діяльністю та нормативністю. Проте, якщо людина працює на концептуальному рівні, це зовсім не означає, що вона не працює на метафізичному рівні. Вирішальне питання полягає в тому, по-перше, чи вважає вона, що речі, яких стосуються поняття, реально існують, і, по-друге, чи ці речі, якщо вони дійсно існують, є метафізичними сутностями.

Існують формулювання, які, ймовірно, можна сприйняти як твердження того, що речі, яких стосуються поняття, реально не існують. Це той випадок, коли, як говорить Берті, його підхід може бути інтерпретований як «міфотворення» або як «розповідь» [1, с. 203]. Міфи та розповіді не потрібно співвідносити з речами, які дійсно існують. Але такі формулювання, як це, мають лише скороминущий інтерес. В основній частині тексту йдеться про те, що речі, яких вони стосуються, дійсно існують. «Суб'єкт як виконавець справи» [1, с. 189], «істоти, здатні реагувати на навколишнє середовище» [1, с. 196], або «агенти, тобто автори нашої власної поведінки» [1, с. 200] здаються не просто фікціями, конструкціями ідей, але сутностями, які дійсно існують. Знову ж таки питання полягає в тому, чи не передбачає метафізика існування таких сутностей.

Третій опис Берті свого підходу — це його характеристика як «трансцендентального» [1, с. 206]. У цьому сенсі він звертається до конститутивного характеру, або необхідності трьох здібностей, що надають можливість рефлексивності, розумності та автономії для людської діяльності [1, с. 206–207]. Трансцендентальність як необхідна умова можливості ще чогось, втім, у жодному разі не виключає свого метафізичного характеру. Філософія Канта є прямою протилежністю.

Тому три характеристики, надані Берті його підходу, не виключають його загального метафізичного характеру. Для того щоб вирішити, чи насправді, на відміну від його тверджень, він робить метафізичні припущення, розглянемо деякі з його основоположних понять.

Особливе значення має поняття «вільного вибору» [1, с. 200], що є невід'ємним елементом його концепції автономії як «самоврядування» [1, с. 200]. Втім, питання про те, чи ми є дійсно вільними, принаймні в деяких випадках або як мінімум в одному випадку, — це питання, яке не може бути вирішене завдяки досвіду чи самопізнанню. Це парадигма метафізичного питання. Це означає, що ідея свободи має сенс тільки тоді, коли можливою є раціональна метафізика [11, с. 23–24]. Те саме стосується і всіх інших фундаментальних понять, які використовує Берті. Особливе значення має ідея про те, що «ми є причиною власної поведінки, а не наші імпульси є причиною нас» [1, с. 198]. Ця каузальність є каузальністю підстав, які ми визнали правильними. Питання про те, чи можуть судження, на відміну від схильностей, зумовити наші дії, знову-таки є метафізичним питанням.

Поняття свободи вибору і каузальності підстав є, згідно з визначенням Канта, «взаємозалежними поняттями» [12, с. 118]. Набагато більше взаємності є у системі Берті.

Залишається ще один цікавий момент. Це поняття «розумна людина ... як той, хто може розуміти, реагувати та діяти, виходячи з підстав» [1, с. 199]. Знову-таки поняття особи (*person*) як поняття, взаємопов'язане з поняттями свободи та каузальності розуму, здається метафізичним поняттям. Однак Берті намагається розрізнити, як він зазначає, поняття «суб'єкта як виконавця дії, або агента» від «метафізичної сутності, деякого буття» [1, с. 189]. Чи не є «виконавець дії» «деяким буттям»? Чи виключає буття дію? Можливо, аргумент Берті спрямований проти ідеї Канта про те, що моральний суб'єкт повинен розглядатися як «частина інтелігібельного світу» [12, с. 122]. Але це членство перебуває в опозиції до чогось на зразок чистого буття. Воно виражає себе саме такими термінами, які, на думку Берті, мають ключове значення: через моральну дію. Таким чином, буття та дія є двома сторонами однієї медалі. В цілому та якомога коротше: аргументи Берті сповнені метафізики, і це не випадковість. Цього вимагає природа нормативності.

V. РІШЕННЯ

На цей момент може скластися враження, що нормативність є виключно питанням метафізики. Однак це було б великою помилкою. Як уже згадувалося, нормативність передбачає, крім метафізики, рішення. Це другий момент моєї критики.

В підході Берті рішенню не відводиться належного місця. Згідно з Берті людина «не має іншого вибору, окрім як виконувати вимоги практичного розуму» [1, с. 210]. Вимоги практичного розуму становлять універсалістську мораль як вираження категоричного імперативу Канта. Безумовно, Берті не стверджує, що «наша здатність діяти розумно» може «зупинити дію сил інстинкту, оскільки ці сили продовжують діяти у сфері «власного я» і тому можуть спрямувати дію в тому чи іншому напрямку» [1, с. 199]. Але здатність діяти розумно дає

«нам можливість обирати, бути чи не бути керованими нашими схильностями» [1, с. 199]. Цей вибір, втім, не є вибором з альтернативою. Як уже зазначалося, вважається, що людина «не має іншого вибору, окрім як дотримуватися вимог практичного розуму» [1, с. 210]. Питання Канта: «Але чому я повинен підкорятися дії цього принципу?» [12, с. 116–117] не мало б сенсу, коли б ми були готові слідувати Берті.

Вочевидь, аргументація Берті може бути побудована таким чином, щоб бути невразливою. Якщо визначити дію як повноцінну дію та якщо зробити дію на основі моральних вимог необхідним елементом поняття повноцінної дії, то доведеться зробити висновок про те, що людина, яка не діє морально, не виконує повноцінних дій і, отже, за визначенням не діє. Це знову ж таки означало б, що людина, яка вирішила завжди діяти тільки згідно зі своїми схильностями і ніколи не керуватися моральними міркуваннями, вирішила відмовитися від дії.

Слабкість цього аргументу в тому, що він виходить із занадто суворих засад. Поняття дії як таке не охоплює моральних елементів. Людина, яка слідує лише гіпотетичним імперативам для того, щоб максимізувати власну користь, чудово може бути описана як агент дії. Безумовно, така людина не використовує всіх своїх здатностей. Але це не питання про те, чи здатна ця людина діяти. Таким чином, поняття дії чи діяльності не може відкрити шлях до *principium executionis*.

Більш цікавим у зв'язку з цим є поняття ідентичності. У розділі III «Основоположення метафізики моралі» Кант проводить його відоме розмежування між двома точками зору:

[А] Розумна істота . . . таким чином, [має] дві точки зору, з яких вона може розглядати себе та пізнавати закони прикладання своїх сил, тобто закони всіх своїх дій: по-перше, оскільки вона належить до світу чуттєвого сприйняття, вона може розглядати себе як підкорену законам природи (гетерономія); по-друге, оскільки вона належить до інтелегібельного світу, — як підкореного законам, які, будучи незалежними від природи, базуються не емпірично, а тільки у розумі [12, с. 120].

Можна назвати першу точку зору природною, а другу — моральною. Однак просте їхнє розмежування нічого не говорить про пріоритет моральної точки зору. Для обґрунтування цього пріоритету Кант пропонує онтологічний аргумент, що базується на його тезі про те, що «інтелегібельний світ містить основу світу, що сприймається чуттєво» [12, с. 121], аргумент, який в цьому контексті є дуже спірним. Але він також містить елементи іншого аргументу, який має екзистенціальний характер. Кант стверджує, що «навіть найзапекліший негідник» бажав би стати моральною людиною за умови, що це не буде змушувати його відмовлятися від задоволення його схильностей, бо він може «розрахувати», займаючи моральну точку зору, на набуття «більшої внутрішньої цінності своєї особистості» [12, с. 122]. В іншому місці Кант говорить про «високе покликання» замість «великої внутрішньої цінності» [5, с. 210]¹.

Наявність покликання, навіть найвищого, не означає, що воно обов'язково виконується. Там можуть бути протидіючі мотиви. Саме тут у гру вступає ідея рішення. Моральний закон, або моральна точка зору, може набути статусу

¹ Децю розширену версію цього аргументу див. [13].

principium executionis тільки в разі, якщо ми так вирішимо. Дійсно, елементи цієї аргументації можна знайти у Канта. У своїй книзі «Релігія в межах чистого розуму» він говорить про «єдине незмінне рішення», за допомогою якого «погана людина» стає «новою людиною» [14, с. 47–48], і про «власний вільний вибір» [14, с. 182]. Цей вільний вибір між природною та моральною точками зору, який знову з'являється у виборі К'єркегора між естетичним та етичним способом життя [15, с. 166–167], є екзистенціальним рішенням. Але чи може рішення бути *principium executionis*?

Так не було б, якби рішення було чистим рішенням, що не базується ні на чому, або рішенням, що базується на чомусь. Наші міркування стосовно метафізики показують, що все зовсім навпаки. Моральна точка зору була представлена як необхідна можливість, вкорінена у нашій практиці дії та аргументації. Екзистенціальний аргумент нічого до цього не додає. У ньому йдеться, не більше і не менше, про те, що наші можливості потребують підтвердження для того, щоб стати реальними. Таким чином, метафізика та рішення не є протилежностями. Вони є швидше необхідними складовими адекватного уявлення про нормативність.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Berteau S.* The Normative Claim of Law. — Oxford : Hart Publishing, 2009.
2. *Patzig G.* «Principium diiudicationis» und «Principium executionis» // Patzig G. Gesammelte Schriften. — Vol. I.— Geotingen, Wallstein, 1994.
3. *Kant I.* Moralphilosophie Collins // Kant's gesammelte Schriften / Göttingen Academy of Sciences (ed). — Vol. 27.1. — Berlin : Walter de Gruyter, 1974.
4. *Kant I.* Metaphysical Elements of Justice. — 2nd edn. — Indianapolis, IN, Hackett, 1999 (1797).
5. *Kant I.* Critique of Practical Reason (1788) // Kant I. Practical Philosophy. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996.
6. *Raz J.* Explaining Normativity : On Rationality and the Justification of Reason // Normativity / Dancy J. (ed). — Oxford : Blackwell, 2000.
7. *Korsgaard C. M.* The Sources of Normativity. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996.
8. *Quinton A.* The Nature of Things. — London : Routledge&Kegan Paul, 1973.
9. Aristotle Metaphysics, B 2,997a, 34–35 // The Complete Works of Aristotle: the Revised Oxford Translation / J. Barnes (ed). — Vol. II. — Princeton, NJ, Princeton University Press, 1984.
10. *Kant I.* Prolegomena to Any Future Metaphysics. — Cambridge : Cambridge University Press, 1997 (1783).
11. *Alexy R.* Menschenrechte ohne Metaphysik? — 52 Deutsche Zeitschrift für Philosophie. — 2004.
12. *Kant I.* Groundwork of the Metaphysic of Morals. — New York : Harper&Row, 1964 (1785).
13. *Alexy R.* Kants Begriff des praktischen Gesetzes // Der biblische Gesetzesbegriff / O. Behrends (ed), (2006); 278 Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge 209.
14. *Kant I.* Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft // Kant's gesammelte Schriften / Royal Prussian Academy of Sciences (ed). — Vol. 6. — Berlin : Georg Reimer, 1907. — S. 47–48.

15. *Kierkegaard S. Either/Or. — Vol. II. — Princeton : Princeton University Press, 1987 (1843).*

Алексі Р. Нормативність, метафізика та рішення

Анотація. Автор критикує спробу Стефано Берті побудувати концепцію нормативності відповідно до лінії Канта, але поза всякою метафізикою, використовуючи поняття повноцінної дії, здібностей і людської діяльності. У статті аргументується, що, з одного боку, нормативність неможлива без метафізики, а з іншого — практична нормативність, зокрема нормативність права, неможлива без рішення.

Ключові слова: повноцінна дія, здібності, людська діяльність, нормативність, метафізика, рішення.

Алекси Р. Нормативность, метафизика и решение

Аннотация. Автор критикует попытку Стефано Берти построить концепцию нормативности в соответствии с линией Канта, но вне всякой метафизики, используя понятия полноценного действия, способностей и человеческой деятельности. В статье аргументируется, что, с одной стороны, нормативность невозможна без метафизики, а с другой — практическая нормативность, в том числе нормативность права, невозможна без решения.

Ключевые слова: полноценное действие, способности, человеческая деятельность, нормативность, метафизика, решение.

Alexy R. Normativity, Metaphysics and Decision

Summary. The author critically addresses Stefano Bertea's attempt to develop a conception of normativity that follows Kantian lines but apart from any metaphysics by using concepts of full-fledged action, enabling capacities and human agency. The article proves that, on the one hand, normativity is not possible without metaphysics, on the other hand, practical normativity — normativity of law included — is not possible without decision.

Key words: full-fledged action, enabling capacities, human agency, normativity, metaphysics, decision.